

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ РУХОМОГО ЕЛЕКТРИЧНОГО КОНТАКТУ

Сільвестров А.М., д.т.н., проф., Спінул Л.Ю., к.т.н., доц.

КПІ ім. Ігоря Сікорського, кафедра теоретичної електротехніки

Вещиков Г.В., магістр

КПІ ім. Ігоря Сікорського, кафедра автоматизації електромеханічних систем та електроприводу

Вступ. Закони реального світу (загального взаємозв'язку, єдності матерії і руху та ін.) не дозволяють отримати фізико-математичну модель (ФММ) ізоморфну до досліджуемого реального об'єкту. Всі ФММ є наближеними. Вони будуються у кінцевомірному просторі суттєвих факторів, ігноруючи несуттєві. Суттєвість факторів визначається їх впливом на основну задачу, для якісного вирішення якої будується ФММ. Наприклад, ФММ термостабільного резистора визначається законом Ома:

$$U \cong R \cdot I,$$

де $R = const$, U , I - напруга і струм відповідно.

Однак, ФММ активного опору котушки індуктивності з мідним проводом повинна враховувати ще закон Джоуля-Ленца та рівняння термодинаміки. Тоді отримаємо уточнену ФММ котушки з постійним струмом [1]:

$$U \cong I \cdot R\left(\theta^\circ(I^2)\right).$$

Таким чином, структура і параметри спрощеної ФММ повинні бути підпорядковані цілі, з якою дана модель будується.

Мета роботи. Побудова фізико-математичної моделі рухомого контакту спрямованої на вирішення проблеми теоретичного обґрунтування ефекту Ж.Губера.

Матеріали і результати досліджень. Виходячи з мети роботи, а саме дати пояснення ефекту Губера [1], необхідно побудувати ФММ процесів у зоні дотику феромагнітних колес і рейок рухомого поїзду, за умови, що від однієї рейки до іншої через рухому колісну пару проходить електричний струм. Відсутність адекватної ФММ такого контакту не дозволяла дослідниками отримати обґрунтоване пояснення ефекту [2].

Будь-який контакт струмопровідних тіл завжди має кінцеву площу. Тим паче, кінцеву площу має контакт колеса поїзду з рейкою. Під дією ваги поїзду на кожне колесо діє сила у декілька тисяч ньютонів. Тому в зоні контакту поверхні колеса і рейки деформуються і замість контакту у точці має місце контакт на площині S_K . Окрім цього, багатократне використання колес і рейок значно підвищує гладкість цих поверхонь. Тому зазор у зоні контакту між колесом і

рейкою (особливо у центральній частині контакту) може складати десяти-тисячні долі мікрон. Кінцева вологість та можлива замазюваність повітряного зазору теж збільшує його діелектричну провідність ϵ . Все це обґрунтовує ФММ контакту, як RC -елемента, де R – омичний опір контакту, C – ємність (рис. 1).

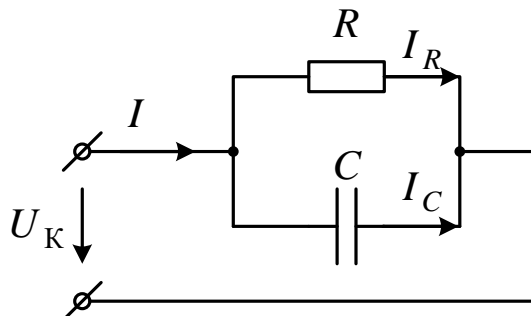

Рисунок 1 – RC -модель контакту

Опір рейок і колес значно менший від опору R контакту. Тому майже вся напруга U_D буде прикладена до двох (якщо розглядається колесна пара) послідовно з'єднаних контактів. Тоді на кожен контакт прикладено напругу $U_K = 0,5U_D$. За постійного струму I опір ємнісного елемента є нескінченно великим, за змінного – теж суттєво більший від R . Тому напруга U_K визначається опором R і струмом I_R : $I \approx I_R \approx \frac{U_K}{R} = \frac{U_D}{2R}$.

Внаслідок несуттєвого впливу ємності на струм у ФММ контакту вона раніше не враховувалась. На неї майже ніхто не звертав уваги. Але саме у створенні RC моделі контакту лежав ключ до пояснення ефекту Губера. Дійсно, якщо є напруга U_K і ємність C , то існує заряд q : $q = C \cdot U_K$. За наявності заряду у зоні дотику колеса і рейки, який (за наявності руху поїзду) рухається у тілі колеса і рейки, у відповідності до закону Біо-Савара-Лапласа, створюються умови виникнення магнітного поля. Магнітне поле, замикаючись ліворуч і праворуч від зони контакту, створює прямий і зворотній імпульси енергії. Тоді, з урахуванням кінетичної енергії $\frac{mv^2}{2}$ рухомого поїзду, сумарна енергія T руху колеса складає:

$$T = \frac{F_1}{2g} v^2 - \frac{F_2}{2g} v^2 + \frac{mv^2}{2} = \frac{v^2}{2g} (F_1 - F_2 + mg),$$

де F_1, F_2 - сили з фронтальної та тильної сторін, відносно напрямку руху, відповідно, m – маса поїзду.

Внаслідок руху повітряний зазор із фронтальної сторони за будь який малий Δt інтервал часу t зменшується, а з тильної – збільшується. Усталене

значення швидкості v залежить від маси m поїзду і встановлюється внаслідок збільшення плеча сили F_2 в результаті переміщення потоку електронів у тильний бік [2]. Цей зсув струму обумовлений наявністю індуктивності у колі живлення. Оскільки струм в індуктивності миттєво змінитися не може, то із збільшенням швидкості v потік електронів за рахунок іскріння зміщується у тильну, відносно напрямку руху, сторону. В результаті швидкість обертання колеса ω залежно від струму I і маси m виходить на усталене значення. Це підтверджується багатьма дослідженнями з двигуном Косирєва-Мільроя [2,3], який працює на ефекті Губера.

Фізична модель зони контакту колеса і рейки являє собою дві паралельні пластини, розміром $16,8\text{мм} \times 19\text{мм}$, які за допомогою струбцини і мікрометра розташовувались на заданій відстані δ одна від одної. Ємність такого конденсатора вимірювалась цифровим мультиметром. У табл.1 подано результати експериментальних вимірів і теоретичних прогнозних у зону малих і дуже малих зазорів δ .

Таблиця 1 – Експериментальні і прогнозні значення ємності контакту

	Експеримент			Прогноз			
$\delta \cdot 10^{-6}$ м	10	25	35	1	0,1	0,01	0,001
$C \cdot 10^{-12}$ Ф	142	54	37				
$C_{\text{теор}} \cdot 10^{-12}$ Ф	135,5	54,24	37,71	1355	13550	135500	1355000

Виходячи з апріорі відомої залежності, що ємність плаского конденсатора $C = \frac{\epsilon_0 \epsilon_r S_K}{\delta}$, розраховувалось середнє значення $\hat{K}$ чисельника $\hat{K} = \epsilon_0 \epsilon_r S_K = C\delta$:

$$\hat{K} = \frac{(142 \cdot 10 + 54 \cdot 25 + 37 \cdot 35)}{3} = 1355 \cdot 10^{-18}$$

і, відповідно до $\hat{K}$, теоретичні значення ємності $C_{\text{теор}}$.

Середньоквадратична похибка становила

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^3 (C_i - C_{i\text{теор}})^2}{3}} = 3,7 \cdot 10^{-12}.$$

Прогнозні значення ємності розраховувались виходячи з $K = \hat{K}$.

На рис. 2 подано графіки $C(\delta)$ у межах експерименту та прогнозу $C_{\text{теор}}(\delta)$ на малі зазори δ .

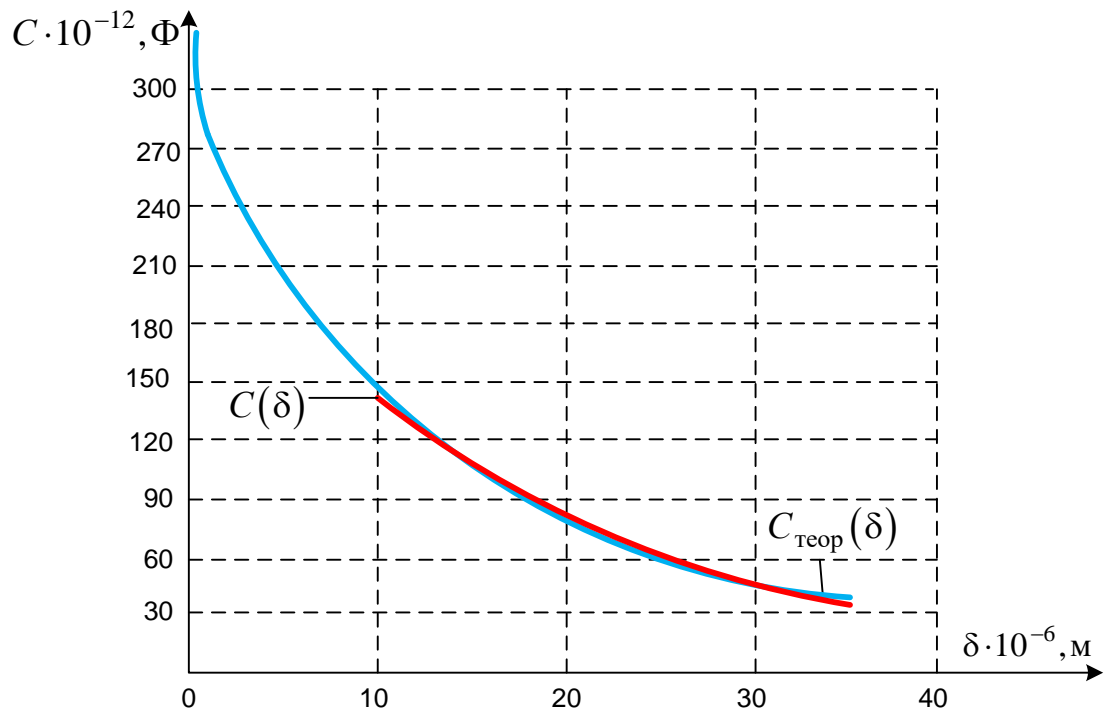

Рисунок 2 – Залежності C і $C_{\text{теор}}$ від повітряного зазору

Як можна побачити з табл.1 за реально малих зазорів між колесом і рейкою у зоні контакту, ємність C може суттєво зростати.

Висновок. Наявність ємності у ФММ рухомого контакту свідчить про наявність заряду, який також рухається. У відповідності до закону Біо-Савара-Лапласа рухомий заряд створює магнітне поле. Саме врахування ємності і заряду у моделі рухомого контакту і дозволило пояснити ефект Ж.Губера [2, 3].

Перелік посилань

1. Островерхов М.Я., Сільвестров А.М., Скринник О.М. Системи і методи ідентифікації електротехнічних об'єктів: монографія. К.: НАУ, 2016. 324 с.
2. Сільвестров А.М., Зіменков Д.К. Ефект Ж.Губера (лабіринти наукового пошуку): монографія. К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 132 с.
3. Сільвестров А.М., Зіменков Д.К. Аналіз теоретико-експериментальних досліджень ефекту Ж. Губера. *Український фізичний журнал, Інститут теоретичної фізики імені ММ Боголюбова НАН України*. Київ, 2017. Т.62, № 11. С. 994-999.